

PRĘDKOŚĆ (82) *sb f*

prętkość, przętkość (58), **prędkość** (24); *prętkość, przętkość PatKaz III, BartBydg (3), MiechGlab, RejPs, RejRozpr, HistAl (3), Leop (2), BielKron (4), Mącz (26), SienLek, RejZwierc, MycPrz, SkarŻyw, ActReg (2), Calep (6); prędkość OpecŻyw, GlabGad, LubPs, BielSpr, ModrzBaz (6), Calag, KochPs, GórnRozm, KochFrag, OrzJan, SarnStat (5); prętkość : prędkość FalZioł (1:2), BibRadz (2:1), WujNT (1:1).*

prętkość, prędkość (81), **przętkość** (1); *prętkość : przętkość Mącz (25:1).*

o jasne.

sg N prędkość (37). ◇ G prędkości (9). ◇ D prędkości (1). ◇ A prędkość (13). ◇ I prędkością (15). ◇ L prędkości (7).

Sł stp notuje, Cn: prętkość, Linde XVII – XVIII w.

1. *Szybkość ruchów i działań, pośpiech; celeritas Mącz, Modrz, Calep, Cn; agilitas Mącz, Calag, Calep, Cn; velocitas HistAl, Calep, Cn; pernicitas Mącz, Calep, Cn; festinatio, impetus Mącz, Vulg; rapiditus Mącz, Calep; praecipitatio BartBydg; fugacitas, incitatio Mącz; agilis levitas Calag; celeritatio, impigritas, mobilitas Cn (40) : BartBydg 121b; Hufarze Fedweres przeprowiwiŷy ŷie/ ŷzli prętko/y puŷcili ŷie po Kŷrfierŷcie ktorego poŷciġli pod łáfem rzeczonym Locháná/ [...] táf ŷie podkáli pierwey niŷ Cefarz z zbroiŷtym ludem nádiechał/ poráfili Kŷrfierŷthow lud/ [...] miał Kŷrfierŷt ludu niemáło/ ále w táfiey prętkoŷci/ niemogli ŷie ŷpołu ŷtoczyġ *BielKron* 229; *Mącz* 6a, 53c, 125b, 138d, 292c, 295d, 346a; Behendigkeit. Prędkoŷć/ et rączoŷć. Agilitas. Agilis levitas. *Calag* 67a; *Calep* 44a, 786a; Podobieńŷtwo záŷ wozow lecących/ znáfczy prętkoŷć ktorey [*heretycy*] wŷywaiaġ ná oŷięġnienie wiela kráiow y kroleŷtw Chrzeŷćjáńŷkich. *WujNT* 3860.*

prętkość w czym (1): In capiendis castris celeritas, W dobywaniu zamków álbo obozów prętkoŷć. Mącz 46a.

*prędkość czyja [w tym: G sb i pron (3), pron poss (2), ai poss (1)] (6): ábowiem [*Filip*] mowił Alexandrowi/ ŷynu prętkoŷć twoię miłuię/ y dowcip rozumu twego chwałę *HistAl* A7; ktory [*Aleksander Wielki*] thu ieŷt przyrownywan z Lámpártem ŷkrzydłáfthym dáwaiaġ znáf o wielkiey prędkoŷci tegoŷ Alexandrá ktory zá dwánaŷcie lat podbił pod moc ŷwoię táf wiela Kroleŷthw y ŷiem iŷ to rzecz nie podobna. *BibRadz* I 451a *marg*; IEŷt przecŷ dziwowáf ŷie ŷpráwie Tureckiey/ á nawięcey prętkoŷci ich/ iŷ oni rzeczy przedlię wŷiętych w táfiey wielkoŷci zebránia ludu rycerŷkiego nigdy nieomięŷkáiaġ *BielKron* 259v; *Mącz* 53b, 295d; *ModrzBaz* 108v; To tedy/ y inŷzych rzeczy wiela/ [...] gdy iaŷnie czuie y baczy/ [*cesarz turecki*] nie odkłáda/ áni zwłóczy: ále zwyciężywŷy Węgry/ wnetŷe tu przypádnie/ áby prędkoŷciáf ŷwoiaġ/ y brón wáfŷéy kró: M. wbieŷał/ y [...] *OrzJan* 85.*

*W połączeniu szeregowym (1): [Bóg] Opifuie teŷ y prędkoŷć/ y moc/ y gotowoŷć/ y bieġłoŷć walczenia woŷłk przychodzących: áby dał znáf/ ŷe nietrzebá im nic wáfpić/ áby nád Izraélitami niemieli zwycięŷtwa otrzymáf *ModrzBaz* 108v.*

*Wyrażenia przyimkowe: »z prętkoŷci« = prędko (1): ŷtemi [*dziwnymi stworami*] ŷie pomieŷzáli Gryŷowie ktory z wielkiey prętkoŷci [*velocitate maxima*] w oblicŷe rycerzom ŷie miotáli/ á thákowey byli mocy/ iŷ rycerzá s koniem przewracáli *HistAl* M2v.*

»z prędkością« = *prędko*; *cum festinatione Vulg* (4): Ad me accurrit, Przibieżał ku mnie s prętkością. *Mqcz* 74a, 346d; *SkarŻyw* 52; A nátychmiałt wżedłzy z prętkością (*marg*) ábo z pilnością.G. (-) do krolá/ prośilá mowiac *WujNT Mar* 6/25.

a. Szybkość pokonywania przestrzeni (15) :

Wyrażenie: »duch [= *tchnienie*] prętkości« = *wiatr* (1): Itál sie w rychlości z nieba zwięk/ iakoto przychádzaiącého ducha prętkości/ a napelnil wlfytek dóm gdzie siedzieli. *OpecŻyw* 175v.

Wyrażenie przyimkowe: »w prętkości [czego]« = *prędko* (2): Włtąpiłci ielt [*Pan*] ná Cherubim w fwey boskiej moźności/ A latał ná skrzydłach wyátrow w ich dziwney prętkości *LubPs* E; wiął go [*Abakuka*] Angioł Páński zá wierzch głowy y nioł zá wlofy głowy iego/ á postáwił go w Bábilonie nád iámą/ w prętkości ducha fwego [*in impetu spiritus sui*]. *Leop Dan* 14/35.

α. O ludziach i zwierzętach (10) : *FalZioł* IV 8b; *MiechGlab* 24; Tanta celeritate ut visum fallant, Tákiey przętkości że yeden łatwie przeźrzeć może. *Mqcz* 117a, 81a [2 r.]; Dał mi prętkość/ że z ieleniem porownác moge [!]/ A ná skále naiwyżłéy postáwię nogę. *KochPs* 25; *GórnRozm* N; Przed śmiercią żaden fchronić sie niemoże: Y pierzchliwému prętkość nie pomoże. *KochFrag* 17.

prętkość czego (1): Si quid celeritate itineris proficere possem, Bych prętkością drógi moyey pozitku yakiego dośtác á poścignác mógl. *Mqcz* 116a.

co [jakiej] prętkości = *prędko* (1): Delphin et Delphinus, Morska śwynia Delphin niewymowney prętkoścy fnaź nietylko zwyérzeta poziemne/ ále też ptaki prętkością zwycięza á przeto gdy go máluyą pretkość przes to známionuyą. *Mqcz* 81a.

[I sg w funkcji okolicznika sposobu: »prętkością« = *prędko*: I Kozaczyć i w ziemie nasze y cessarza jegomczy tureckiego y czarską wpadaia y szkody czynia, a prętkością zbywaią. *CorfusDocum* 1598 nr 200.]

β. O nurcie wody (2) :

prętkość czego (1): Tá rzeká [...] ták prętko bieży/ iż gdiby kto wżedł w nię/ nátychmiałtby prętkością iey [*velocitate fluvii*] był pochopion *HistAl* F.

Wyrażenie: »bystra prętkość« (1): Rapiditas Velocitas, et ipse celeritatis impetus – Biłtra prętkośc, na wodzie. *Calep* 895a.

2. Powtarzanie się w krótkich odstępach czasu (1) : Ieślić Skoki [*pulsu*] śilne fą/ pełne/ á iákoby wćinał: Owłzeyki ielt/ ze krwie. Aboćiem czerłtwe rułzanie/ gorącość známienuie/ A prętkość wilkość wiátrową *SienLek* 24.

3. Szybki upływ czasu; upływ krótkiego czasu (4) : Zás one czterzy y dwádzieściá godzin [*tj. schwywanie zabójcy po dwudziestu czterech godzinach od popelnienia morderstwa*]/ á co inłzego fprawuia/ iedno zápalczywość do chęci pomłty wzrułziaia/ á nádętość vmysłu dofyć wyniosłá przez fie prętkością [*celeritate*] rozmnażaią. *ModrzBaz* 80v.

Wyrażenie: »prętkość wieku« (2): A ták proflę pomni ná to káždy Iż zá czáfem wlfytko ginie záwždy A iż fkokiem prętkość wieku bieży W tem sie kochay co czynić należy. *RejRozpr* K3; PRzetoć dano ty Kfiáźzki ábyś sie rozmyśłá/ A co ielt poćiwego ábyś pilno kryłá. Pomniác ná prętkość wieku iáko z wodą płynie *RejZwierc* B4.

Wyrażenie przyimkowe: »z prętkością« (1): Bo zwięką prętkością náftroyone łą/ ku zginieniu czáfy iego [człowieka] bo fńadz ni fie obaczy gdzie fie podziały fprawy iego *RejPs* 134v.

4. Szybki przebieg działania od początku czynności lub stanu do zakończenia; *celeritas* *Vulg*, *Modrz*, *JanStat* (11) : Tosz było zdanie Kro. Ie⁸⁰ M. wczora vltro wspominate, abymu poslac woiewodztwo dzis. Ale na pretkosci mało nalezy wiecey natym, ze ia afzdo iego rezolucyei zaniecham Titulu Dat?. *ActReg* 51; *SarnStat* 154, 691.

prędkość czego (1): Gdyż Pánowie Rádni nie ták się máią popifowác prędkością wotowánia/ iáko wážnością rzeczy *ModrzBaz* 26v.

prędkość w czym (3): Prędkość w fądzeniu y w odpráwowánium kaux nie záfwdy pozyteczno. *SarnStat* 790, 154, 691.

prętkość czyja (1): Alem flyfłá o prętkości Sędziego ktory ma byc. *Leop* 4.*Esdr* 8/18.

Szereg: »prętkość albo kwapliwość« (1): ACzkolwiek w wielu fprawách prętkość záfécáią/ á wáfákóz táz prętkość álbo kwápliwóść [*celeritas JanStat* 631] w fądzeniu y odpráwowánium niektórych kaux/ fłufznie nie ma bydż záchowána/ á owfzem przedłużona y przymnáżána *SarnStat* 154.

Wyrażenie przyimkowe: »z prętkością« = *prędko* (1): wieść przyfzłá pewna/ że iuz część woýfka Cefárzá Tureckiego Draw rzekę przebyłá/ á drugá część Cefárz z wielką prętkością przepráwiue *BielKron* 306v.

»na prętkości« = *na oczekaniu, od ręki* (2): (*nagł*) Na kolikę gdy popadnie: na prętkosci. (-) Wezmi małmazijey fkleniczę/ na trzy [!] w nie Imbieru/ á zagrzwáfzy/ potym wypic. *FalZiol* V 92; *BielSpr* 63v; [Potym mu połocká włość Mars z księstwem przysádził, Bo zebrawszy, jakie mógl, wojska na prętkosci Połoczán wciágnął mocá zufałej hardości *StryjPoczqt* 183].

5. To, że coś zdarzyło się od razu, na początku (2) :

prętkość czego (1): Zal nasz od PP. Polakow w Electiey prętkoscią nominacy vczyniony *ActReg* 39.

Wyrażenie: »prętkość czasu« (1): przeto mouyá yfz yeft pófzwýączona [*Panna Maryja*] na pocztaku fwego pocztacza [...] Trzeciye rofzmyfzłmy/ yefzly nad ynfze wzyuoczye fwych matek pófzwýączone ta panna uyfzzey yeft pófzwýączona kczemu mouyącz odpouyedam yfz przeuyfła panny maryey pófzwýączonye ynfzych wfzytkych Naprzod fprátkofzcy czafu bo heremyafz blyfko naro dzenya byl pófzwýączon [...] yan krczyczel wfzóftym myefyączu kyedy elzbyetá marya nauyedzyla a on wzyuoczye fyá uradoual *PatKaz* III 95v.

6. Cechy osobiste człowieka (19) :

a. *Chęć, umiejętność, gotowość; prom(p)titudo* *BartBydrg*, *Mącz*; *credulitas* *Mącz*; *declinatio* *PolAnt*; *alacritas* *Modrz*; *aptitudo, dexteritas* *Calep* (12) : *Mącz* 325b; Ze fie nieprzyiaciel káždy mufi pohámowác w przedfiewfzicéiu fwym/ bacząc ferce iego ták wielkie y ták chciwe do Rycerfkich á do boiowych rzeczy/ k themu theż máiąc ták wiele ludu Koronnego Polfkiego tákze y fwego/ máiąc w fobie prętkość y czulość wielką/ á przywykły będąc wfzyftkim niewczáfom *MycPrz* II D; *Calep* 317a.

prędkość do czego (1): *ModrzBaz* 52 cf *W* połączeniu szeregowym.

prędkość ku czemu (3): O tymże też fwiadczy Galienus/ iże gorczyzca czyni pomnozenie w męfkiem nafieniu/ y wiatry w żyłach/ á thak y prętkość ku rzeczám ciełefnym *FalZiol* I 50d;

Człowiek gniewliwy nie może być poczythan sprawiedliwym/ ábowiem iego prętkość ku gniewu przywodzi go w vpadek. *BibRadz Eccli 1/21; Mącz 67d.*

prętkość w czym (1): Zafię kroki drobne á prętkie rośtropny rozum, richłe pobaczenie y prętkość w kaźdey sprawie vkaże. *GlabGad P7v.*

prętkość czyja [*G sb i pron*] (2): Ktorzyż łá ci co iáko obłok przyláthuiá (*marg*) Tho mowi dla prętkości y ochoty wiernych/ a zwłáfcz á tych ktorzy fię do Páná návroćić mieli. (-) *BibRadz Is 60/8; BielKron 368.*

W połączeniu szeregowym (1): potym gdy fię go [*wina*] więcey nápije/ dodawa dobrej nádzieie/ y więtfzego o łobie rozumienia: potym gdy ielczce lepiej náchyli/ przydawa vfności/ śmiáłości/ do mowienia y czynienia prętkości [*reddat ... ad quidvis et dicendum et faciendum promptiores*] *ModrzBaz 52.*

Szeregi: »prętkość, (i) gotowość« [*szyk 1:1*] (2): *BartBydg 124b; Ziecháli fie do Poznánia pánowie [...] rádzić o innym pánie [...]/ gdzie fie ich wiele zgadzáło ná Władziłáwá Lokietká/ rozważáiąc miedzy łobá iego prętkość y gotowość/ thakież bliskość przyrodzoná ku kroleřtwu Polńkiemu BielKron 368.*

»prętkość a łatwość« (1): *Credulitas, Prętkość á łatwość ku wierzeniu Mącz 67d.*

»prętkość i ochota« (2): *BibRadz I 378d marg; Ale naywięcey Hetman/ [...] ktorzyby w fercá żolnierskie prętkość y ochotę [*alacritatem et promptudinem*] iákoby wlać mogli: ktorzyby ná rzecz pożyteczná námowić sprořtał. ModrzBaz 115.*

b. *Popędliwość* (1) : *Surreptio, prąnthkosc, repentina suggestio, quando quis ex passione subito in verba prorupit BartBydg 154b.*

c. *Inteligencja; celeritas Modrz, Cn; acies ingenii, docilitas, perspicuitas Mącz; velocitas Cn* (3) :
prętkość ku czemu (1): *Dodlitas, Prętkość ku nauce Rośtropność. Mącz 93b.*

Wyrażenie: »prętkość rozumu« (2): *Acies ingenii, id est, perspicuitas. Dowćipny rozum/ prętkość rozumu. Mącz 2c; á niechay niemáią zá to/ áby prętkościá rozumu/ á nieiáką przyrodzoná ofřtrościá mogłá fię káźda sprawá odpráwić: boć do sprawy á do vporu zátrudnionego trzebá náuki ModrzBaz 13v.*

d. *Łatwość wysłowienia; volubilitas Mącz, Cn; impetus Mącz; celeritas, incitatio, mobilitas Cn* (3) :
Impetus orationis, Prętkość. Mącz 295d.

Wyrażenia: »prętkość języka« (1): *Volubilitas linguae, Prętkość/ toczność/ ochotność języká. Mącz 506d.*

»prętkość słów« (1): *Volubilitas verborum Prętkość słów. Mącz 506d.*

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (5) : *Velocitas, Prętkość/ rychłość/ skorość. Mącz 479b; Celeritas, Velocitas – Pořpiech wartkořzc, prętkořzc. Calep 177a, 1106b.*

Wyrażenia: »bystra prętkość« (1): *Celeritas rapida, Byřtra prętkość. Mącz 346a.*

»skora prętkość« (1): *Pernix velocitas, Skora prętkość. Mącz 292c.*

Synonimy: **1.** *bystrość, chutliwość, chybkość, rączość, wartkość, żartkość; 3. krotkość; 6.a. chęć, umiejętność; b. popędliwość; c. baczość, dowcip, porozumienie, rozum, umysł, zmysł; d. ochotność.*

Cf **NIEPRĘDKOŚĆ**

